

Сороко Наталія Володимирівна, молодший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА У СВІТОВОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСВІДІ ТА В УКРАЇНІ

Анотація

Стаття присвячена проблемі розвитку інформаційної компетентності вчителя-словесника у світовому педагогічному досвіді та в Україні. Був запропонований курс «Основи інформаційної компетентності», ефективність якого перевірена під час експерименту, що проходив у 2005–2008 роках.

Ключові слова: інформаційна компетентність, інформаційна компетентність вчителя-словесника, педагогічний досвід.

Вступ. Істотні зміни в усіх сферах соціальної і духовної життєдіяльності суспільства впливають на стан сучасної освіти, її змісту, на організацію і результати освітнього процесу в навчальних закладах, характер виконуваних ними соціальних функцій.

Нові економічні процеси, що пов'язані з переходом на конкурентну основу виробництва й управління, викликали необхідність швидкої соціальної і психологічної адаптації, професійної мобільності вчителя в умовах інформаційного суспільства, та зумовили потребу в постійному розвитку й оновленні інформаційної компетентності вчителя.

Мета статті проаналізувати проблему розвитку інформаційної компетентності вчителя-словесника у світовому педагогічному досвіді та в Україні.

Термін «компетентність» ми розуміємо так: компетентність — це володіння певними компетенціями, що включають як особисті ставлення особистості до предмета діяльності, так і сукупність професійних якостей, здібностей, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності у даній сфері [5].

Стан професійної компетентності вчителя залежно від розвитку суспільства досліджували такі зарубіжні вчені Майкл Фуллан, Елвін Тоффлер, Єршов А. П., Краєвський В. В., Хуторський А. В., Полат Е. С. та інші, вітчизняні науковці

Зязюн І. А., Корнілова М. В., Кремень В. Г., Савченко О. Я., Смульсон М. Л., Сисоєва С. О., Семенов О. М., Овчарук О. В., Пометун О. І. та інші.

Попри це позиція вчителя в інформаційному суспільстві розглядалася в роботах українських науковців Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Зязюна І. А., Кременя В. Г., Локшиної О. І., Савченко О. Я., Смульсон М. Л., Сисоєвої С. О., Семенов О. М., Овчарук О. В., Пометун О. І. та ін.

Поняття «інформаційна компетентність» досліджувалося вченими Баловсяк Н. В., Гусинським Е. Н., Зайцевою О. Б., Морзе Н. В., Хуторським А. В. та ін.

При цьому в системі категорії «інформаційна компетентність» виділяють такі компоненти:

- когнітивний, що відображає процеси переробки інформації на базі мікрокогнітивних актів (аналіз інформації, що існує з певної проблеми, формалізація, аналіз, синтез, розробка варіантів її використання та прогнозування наслідків реалізації рішення проблемних ситуацій, генерування та прогнозування використання нової інформації та взаємодія її з тими базами знань, що існують, організація зберігання та відновлення інформації) [1; 2];

- цінносно-мотиваційний: створення умов, які сприяють адаптації молоді до сучасного світу цінностей, що мають впливати на відношення як до професійної діяльності, так і до особистого життя [1; 2];

- техніко-технологічні: розуміння принципів роботи, можливості та обмеженість технічних засобів, що використовуються для автоматизованого пошуку та обробки інформації; знання різних автоматизованих та автоматичних здійсень інформаційних процесів; вміння класифікувати задачі за типами їх рішень і вибором певних технічних засобів відповідно до загальних характеристик; включає: розуміння технологічного підходу до реальної діяльності; знання особливостей засобів інформаційних технологій пошуку, переробки, зберігання інформації, а також виявлення, створення та прогнозування можливих технологічних етапів із переробки інформаційних потоків; технологічні навички та вміння роботи з інформаційними потоками, загалом завдяки засобам інформаційних технологій [3];

– комунікативний: знання, розуміння, застосування мов (реальних, формальних) та інших видів знакових систем, технічних засобів комунікації у процесі передавання інформації від одної до іншої людини за допомогою різних форм та засобів спілкування (вербальні та невербальні) [7];

– рефлексивний: створення свого рівня саморегуляції особистості, за якого життєва функція самостворення полягає в самоуправлінні поведінкою особистості, а також і розширенні самосвідомості, самореалізації тощо [7];

– адаптивний, що ми пропонуємо визначати як здатність особистості сприймати нові інформаційні технології та розуміння дидактичних функцій цих технологій.

Проблема формування інформаційної компетентності вчителів-словесників є перспективною, оскільки з розширенням професійної діяльності повинна вдосконалюватися й інформаційна культура. Вона суттєво впливає на професійну майстерність вчителя.

Протасова Н. С. відзначає, що існує пряма залежність рівня професійної активності від рівня інформаційної активності; у процесі самостійної інформаційної діяльності зростає здатність до оцінки інформації. Інформаційна компетентність виникає на основі прагнення отримати нове знання, нову інформацію, що відбувається у процесі професійної роботи вчителя, тобто обумовлено його професійними потребами. Професійна підготовка вчителя повинна включати знання та вміння в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, необхідних для його професійної діяльності. Істотні вимоги висуваються до професійної культури вчителів. Ці вимоги в узагальненому вигляді є складною моделлю інформаційної компетентності, що є сукупністю професійних та особистісних якостей, які дозволяють орієнтуватися в інформаційних потоках, вести інформаційну діяльність [6].

Інформаційна компетентність (ІК) вчителя-словесника передбачає:

- уміння ефективно використовувати інформаційні ресурси;
- уміння формувати та розв'язувати інформаційно-пошукові задачі;
- уміння використовувати методи аналітико-синтезуючої переробки інформації у професійній діяльності вчителя;

- знання особливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології для самоосвіти;
- уміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності та створення на їх основі нових засобів навчання.

Отже, ІК вчителя-словесника є складовою частиною його професіоналізму, вона орієнтована на інформаційне забезпечення всіх видів професійної діяльності педагога й передбачає знання основних засобів представлення навчальної інформації, а також уміння ефективно застосовувати їх на практиці.

Зміст ІК фахівця тісно пов'язаний із характером здійснюваної професійної діяльності. Саме тому найважливішою складовою інформаційної компетентності вчителів-словесників є вміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційних технології як у навчальному процесі, так і для самоосвіти.

Ми охарактеризували рівні сформованості інформаційної компетентності вчителя-словесника відповідно до специфіки предмета, що викладається (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика рівнів сформованості інформаційної компетентності вчителя-словесника

Рівні	Критерії	Характеристика
Низький	Ціннісно-мотиваційний	Відсутність настрою щодо роботи з інформаційними і кому Незацікавленість новою навчальною інформацією та техно негативне ставлення до діяльності, що пов'язана з робото спонукає до певної дії, є жорсткі вимоги та зовніш характеризується низьким рівнем зацікавленості або її навчальної інформації, так і до роботи з інформацій технологіями
	Когнітивний	Відсутність знань щодо змісту поняття «Інформаційна комп нерозуміння соціальних причин та наслідків розвитку інф значення для освіти в цілому; нерозуміння основних типів інформаційно-пошукових розв'язання; відсутність знань щодо можливостей нових інформа технологій для використання у професійній педагогічній дія
	Комунікативний	Відсутність блоку професійно важливих якостей, що пов комунікаційними технологіями

	Техніко-технологічний	Професійні знання, уміння і навички, що пов'язані з використанням технологій, знаходяться на стадії ознайомлення
	Рефлексивний	Негативне ставлення до формування особистісної інформації; небажання самостійно бачити і формувати проблему; небажання оволодіти інформаційною компетентністю; задоволення отримані у вищому навчальному закладі
	Адаптивний	Небажання вдосконалювати свої знання, як за своїм фахом, так і інформаційних і комунікаційних технологій
Середній	Ціннісно-мотиваційний	Позитивне ставлення до роботи з інформаційними і комунікаційними технологіями. Джерело активності знаходиться у зовнішніх стимулах. Прогрес недостатньо
	Когнітивний	Знання, уміння і навички, що пов'язані з використанням комунікаційних технологій є обмеженими щоденною практикою і представляють собою стійкий алгоритм дій
	Комунікативний	Професійно важливі якості, пов'язані з використанням комунікаційних технологій є обмеженими щоденною практикою і стійким алгоритмом дій. Комунікація за допомогою інформаційних технологій відбувається тільки з особливої потреби
	Техніко-технологічний	Професійні знання, уміння і навички, що пов'язані з використанням технологій, знаходяться на стадії користувача
	Рефлексивний	Позитивне ставлення до формування особистісної інформації; небажання самостійно бачити і формувати проблему; небажання оволодіти інформаційною компетентністю; задоволення відповідають здібностям користувача ІКТ
	Адаптивний	Важке і довге пристосування до нових інформаційних і комунікаційних технологій
Високий	Ціннісно-мотиваційний	Чітке розуміння потреби у діяльності, що пов'язана з використанням комунікаційних технологій. Мотивація спрямована на реалізацію потенціалу особистості
	Когнітивний	Знання основ інформатики, інформаційних моделей, способів використання комунікаційних технологій та уміння використовувати інформаційні технології у діяльності; уміння визначати можливі джерела інформації; уміння зберігати та створювати інформацію у вигляді знань у професійній діяльності. Спектр знань, умінь і навичок дозволяє діяти не тільки у межах професійної діяльності, а й проявляти свої творчі здібності для вирішення проблем у діяльності
	Комунікативний	Дозволяє здійснювати творчий підхід до професійної діяльності, вдосконалення та раціоналізацію. Комунікація за допомогою комунікаційних технологій відбувається постійно і в неформальній діяльності, а й з метою самоосвіти
	Техніко-технологічний	Професійні знання, уміння і навички, що пов'язані з використанням комунікаційних технологій, знаходяться на стадії постійного вдосконалення доцільних засобів для професійної діяльності

	Рефлексивний	Позитивне ставлення до формування особистісної інформації; розвиток здібності самостійно бачити і формулювати проблеми; труднощі в оволодінні інформаційною компетентністю; усунення протиріч; усвідомлення і розуміння відповідності своїх дій рівню, що є необхідним для реалізації обраної мети; вираженого емоціонального переживання, що попереду; логічного розв'язання інформаційної задачі
	Адаптивний	Швидке пристосування до нових інформаційних і комунікативних ситуацій; розуміння їх дидактичних функцій у професійній діяльності

Нами було проведено анкетування вчителів щодо їх ставлення до певних критеріїв інформаційної компетентності.

Так, наприклад, на запитання в анкеті «Яке джерело використовуєте для отримання інформації?» відмітили :

- шкільну бібліотеку — 85 % респондентів;
- особисту бібліотеку — 73 % респондентів;
- районну бібліотеку — 5 % респондентів;
- міську бібліотеку — 19 % респондентів;
- обласну бібліотеку — 12 % респондентів;
- ресурси Інтернету — 9 % респондентів;
- особисті контакти з колегами — 56 % респондентів;
- наукові конференції, семінари — 34 % респондентів;
- дистанційне навчання — 3 %;
- курси підвищення кваліфікації вчителів — 98 %.

Анкетування, яке проводилося у 2005 році, показало, що вчителі-словесники мають низький рівень таких критеріїв інформаційної компетентності як техніко-технологічний, рефлексивний, адаптивний; середній рівень — ціннісно-мотиваційний, когнітивний та комунікативний.

Нами був розроблений курс «Основи інформаційної компетентності», метою якого є формування та розвиток інформаційної компетентності вчителів-словесників.

Педагогічний експеримент з формування інформаційної компетентності вчителя-словесника проводився на базі Управління освіти Печерської районної у місті Києві державної адміністрації з 2005 року по 2008 рік (Наказ № 175 від 03.06.2005 Головного управління освіти і науки м. Києва Про організацію інноваційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва на 2005/2006

н. р.). Експериментальній групі був прочитаний курс «Основи інформаційної компетентності», учителі контрольної групи проходили курс за підручником «Інформатика: Методичні рекомендації (для студентів історичного, філологічного факультетів і факультету іноземних мов)» [4], водночас їм надавалися консультації тьютором. В експерименті брали участь 161 вчитель-словесник: 83 вчителі експериментальної групи і 78 учителів контрольної групи. При цьому вік учасників не враховувався, враховувався стаж роботи, що мав бути більше трьох років.

Цей курс складається з чотирьох модулів: 1 — Інформація, інформаційні ресурси, інформаційна компетентність, 2 — Комп'ютер і його використання у професійній діяльності, 3 — Нові інформаційні технології в освіті, 4 — Методи використання інформаційних та комунікаційних технологій на уроках мови і літератури.

Програмою передбачені відповідні кожному із змістовних модулів форми організації навчального процесу: тестування на визначення початкового рівня, лекції, електронні лекції, групові семінарські заняття та семінарські заняття, що розроблені для ведення дистанційного навчання через мережу Інтернет, підсумкові тестування тощо.

Для чисельної обробки результатів експерименту використовувався математичний метод – критерій φ^* Фішера.

Цей метод був обраний, оскільки критерій оцінює достовірність відмінностей між відсотковими долями двох вибірок, у яких зареєстрований ефект, що нас цікавить.

Зміст кутового перетворення Фішера полягає в переведенні відсоткових долів у величини центрального кута, який вимірюється в радіанах. Більшій відсотковій долі відповідатиме більший кут φ , а меншій долі — менший кут, але співвідношення тут не лінійні: $\varphi = 2 * \arcsin(\sqrt{P})$, де P — відсоткова доля, що виражена в долях одиниці.

У разі збільшення розбіжності між кутами φ_1 і φ_2 та збільшення чисельності вибірок значення критерію зростає. Чим більше величина φ^* , тим більша достовірність відмінності.

Емпіричне значення φ^* визначається за формулою:

$$\varphi^* = (\varphi_1 - \varphi_2) \times \sqrt{\frac{n_1 \times n_2}{n_1 + n_2}}$$

де φ_1 — кут, що відповідає відсотковій долі експериментальної групи,

φ_2 — кут, що відповідає відсотковій долі контрольної групи,

n_1 — кількість учасників експериментальної групи,

n_2 — кількість учасників у контрольній групі.

Гіпотези за критерієм Фішера такі:

H0: Після проходження курсу вчителі мають рівень ІК не більший, ніж учителі, що проходили курс за підручником самостійно.

H1: Після проходження курсу вчителі мають рівень ІК більший, ніж учителі, що проходили курс за певним підручником самостійно.

Після проходження курсу за результатами тестів ми визначали кількість балів за кожним із зазначених критеріїв для кожного учасника експерименту та підраховували відсоток тих, хто показав високий рівень ІК.

$$\varphi_1 = (89,2\%) = 2,472$$

де φ_1 — кут, що відповідає результатам у експериментальній групі.

$$\varphi_2 = (61,5\%) = 1,803$$

де φ_2 — кут, що відповідає результатам у контрольній групі.

$$\varphi^* = (2,472 - 1,803) \times \sqrt{\frac{83 \times 78}{83 + 78}} = 0,669 \times 6,341 = 4,24$$

Так,

$$P \geq 0,009$$

Приймається гіпотеза H1.

Водночас аналізувалися результати вхідного тесту і підсумкового, як в експериментальній групі, так і в контрольній.

Висновки. Під час проходження курсу «Основи інформаційної компетентності» ми формуємо здатність учителів застосовувати набуті знання з інформаційних технологій у навчальному процесі, доцільно використовувати інформаційні технології для розвитку особистості учня тощо.

Курс «Основи інформаційної компетентності» значно вплинув на професійну мотивацію вчителів-словесників.

Зміст курсу може використовуватися для підвищення інформаційної компетентності інших учителів-предметників. Водночас він має адаптуватися до певного предмету, що викладає вчитель.

Курс «Основи інформаційної компетентності» може викладатися і дистанційно через мережу Інтернет, що значно збільшить ефективність його застосування, оскільки не буде відривати вчителя від професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гусинский Э. Н. Этапы обретения компетентности / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова // Развитие и оценка компетентности: тез. докл. конф. — Москва, 1996/ Под ред. В. И. Белопольского и И. Н. Трофимовой. — М.: Институт психологии РАН, 1996. — С. 29–31.

2. Дзугоева М. Г. Постановка и решение задач — основа информационной компетентности студентов / М. Г. Дзугоева // Проблемы качества образования: Материалы XIII Всерос. совещания: — М.: Изд-во Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. — Кн. 2. — С. 31–36.

3. Зайцева О. Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук / О. Б. Зайцева. — Брянск, 2002. — 19 с.

4. Інформатика: Методичні рекомендації (для студентів історичного, філологічного факультетів і факультету іноземних мов). / Укл.: Дрінь М. М., Котенко Н. В., Мігуца Д. О., Свердан М. Л. — Чернівці: ЧДУ, 1998. — 42 с.

5. Сороко Н. В. Теоретичні аспекти проблеми інформаційної компетентності вчителя-словесника// Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М. Т. — Умань: СПД Жовтий, 2008. — Ч. 4. — 300 с.

6. Протасова Н. С. Профессиональная компетенция учителя литературы как важнейшая составляющая его информационной культуры // Информационная культура специалиста гуманитарной сферы. — Краснодар: КГУКИ, 2001. — С. 90–96.

7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Ученик в обновляющейся школе. — М.: ИОСО РАО, 2002. — С. 135–157.

**ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В МИРОВОМ
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОПЫТЕ И В УКРАИНЕ**

Сороко Н. В.

Аннотация

Статья посвящена проблеме развития информационной компетентности учителя-словесника в мировом педагогическом опыте и на Украине. Был предложен курс «Основы информационной компетентности», эффективность которого проверена во время эксперимента, который проводился в 2005–2008 годах.

Ключевые слова: информационная компетентность, информационная компетентность учителя-словесника, педагогический опыт.

**PROBLEM OF FORMING AND DEVELOPMENT OF INFORMATION
COMPETENCE OF TEACHER-PHILOLOGIST IN WORLD PEDAGOGICAL
EXPERIENCE AND IN UKRAINE**

Soroko N.

Resume

The article is devoted to the problem of development of information competence of teacher-philologist in world pedagogical experience and in Ukraine. It has been offered the course «Basis of information competence», which efficiency was tested during an experiment in 2005 – 2008.

Keywords: information competence, information competence of teacher-philologist, pedagogical experience.